

شیوه برخورد با ناهنجاریهای رفتاری کودکان دو ساله از منظر اسلام

زهرا چوگان^۱

چکیده

کودکان معمولاً متناسب با هر سن، رفتارهایی از خود بروز می دهند؛ گاهی حرف گوش کن و زمانی سرکش و متجاوز می شوند. این رفتارها معمولاً تا قبل از پنج سالگی وجود دارد، که در هر دوره ی زمانی باید به طور جداگانه مورد بررسی قرار گیرد. لذا این مقاله به روش توصیفی در پی بررسی شیوه برخورد با ناهنجاریهای رفتاری کودک دوساله است؛ و طبق نتایج به دست آمده می توان گفت: ویژگی مشترک در کودکان دوساله شامل: ترس، عصبانیت، حسادت و لجبازی است؛ کودکان وقتی به سن دو سالگی می رسند، انتخاب دلخواهشان متعدد است، رفتارشان آمرانه می شود و دوست دارند هرکاری را خودشان انجام دهند، اما به دلیل عدم موفقیت، این مسأله باعث عصبانیت آنها می شود و در نتیجه جیغ و سروصدا راه می اندازند، در این صورت والدین باید آنها را نوازش کنند، با محبت و بوسه با آنان از در همدردی وارد شوند. در مقابل ترس کودک نیز، والدین باید بدانند که کودکشان از چه چیزهایی بیشتر می ترسد و آن را از کودک دور کنند. و با محبت و نوازش از اضطراب آنها جلوگیری کنند... بنابراین لازم است والدینی که با کودک دوساله سروکار دارند، شیوه صحیح برخورد با او را بدانند تا بتوانند فرزندى صالح تربیت کنند.

کلیدواژه: کودک، کودک دوساله، ناهنجاریهای رفتاری.

۱- طلبه سطح دو، مدرسه علمیه ام ابیها(سلام الله علیها)، دزفول.

۲- استاد و معاون پژوهش مدرسه علمیه ام ابیها(س) دزفول.

مقدمه

انسان موجودی اجتماعی است و از این رهگذر والدین همواره با هم در ارتباط هستند. پدر و مادر وقتی با خواسته ی فرزند خود مواجه می شوند، باید بدانند چگونه با او برخورد کنند. پس برای برقراری این ارتباط لازم است والدین ویژگی های فرزند خردسال خود را بشناسند، با توجه به اینکه امر تربیت مسئله مهمی است و از دیر زمان همواره مطرح بوده است، علاوه بر این زمانی که انسان از ویژگی های کودک آگاهی پیدا نکند، طبیعتاً به دنبال راهکار برای چگونه ارتباط برقرار کردن با کودک نیز نمی گردد.

بنابراین لازم است ویژگی های شخصیتی کودک دوساله بیان شود تا والدین گرامی راه ارتباط صحیح با او را بیاموزند. قبل از اینکه با رفتار کودک دو ساله آشنا شد، باید دانست، شناخت ویژگی های رفتاری کودکان آنقدر مهم است که رفتار کودک دوسال با سایر سنین بسیار متفاوت است، و باید شیوه ی برخورد صحیح با او را فرا گرفت و اینگونه است که امر تربیت اخلاقی رخ می دهد.

کتابهای فراوانی در رابطه با کودک نوشته شده است، با مراجعه به فهرست کتابها و مقالات، این اطلاع کسب شد که راجع به تمام زوایای کودکان بحث شده است و لذا طبق عنوان مقاله حاضر، لازم دانسته شد که به کتب روانشناسی شناخت کودکان و شیوه برخورد با کودکان دشوار مراجعه شود. از جمله منابع، کتاب دشواریهای رفتاری کودکان از علی قانع است که ویژگی های شخصیتی و رفتاری کودکان و شیوه برخورد صحیح با آنان را بررسی کرده و کتاب رشد و تربیت کودک از تولد تا شش سالگی از سید جواد یاسینی که رشد جسمی و رفتاری کودک یک سال تا شش ساله را مورد بررسی قرار داده است وجه تمایز این مقاله با کتب مطرح شده در این است که به ناهنجاریهای رفتاری کودکان دوسال و شیوه ی برخورد صحیح با آنان پرداخته است.

روش جمع آوری مطالب در این مقاله کتابخانه ای است؛ و در پی رسیدن به جواب سوالات زیر است:

۱- ویژگی های رفتاری کودک دوساله چیست؟

۲- ناهنجاریهای رفتاری کودکان دوسال کدام است؟

۳- شیوه برخورد صحیح با این ناهنجاریها چیست؟

حال با توجه به بررسی های انجام شده، محورهای اصلی این مقاله روشن می شود؛ ابتدا از مفهوم کودک و دوران کودکی شروع شده و در ادامه ویژگی های شخصیتی کودک دوساله بیان شده است.

با توجه به اینکه کودکان دو سال نیز دارای ناهنجاریهای رفتاری می توانند باشند، بنابراین آنها را بیان کرده و برای هر کدام راهکار همراه با ذکر حدیث ارائه شده است. امید است مورد استفاده والدین گرامی قرار گیرد.

مفهوم کودک

واژه کودک در لغت نامه های فارسی دهخدا، معین و فرهنگ عمید به ترتیب به معانی زیر آمده است؛ کودک: به معنای کوچک، صغیر، طفل و بچه خواه پسر باشد یا دختر، فرزندى که به حد بلوغ نرسیده است.^۱

کودک: طفل، خردسال، پسر یا دختر خردسال، کوچک و صغیر(صفت)، فرزندى که به حد بلوغ نرسیده است.(اسم)^۲

کودک: بچه، پسر یا دختر خردسال.^۳ در دانشنامه عمومی نیز کودک یا بچه یا وچه به انسان خردسال(دختر و پسر) گفته می شود. برابر دیگر کودک در زبان فارسی واژه بچه می باشد. واژه کودک از ریشه واژه پهلوی kuk به معنای کوتاه می باشد و با واژه های کوتاه و کوچک هم خانواده است. این واژه به بزرگ نشدن و سادگی و پاکی نیز اشاره دارد.^۴

فرزند انسان از زمان تولد تا بلوغ، کودک یا «صغیر» نامیده می شود که معادل آن در زبان عربی «طفل» است.^{۵-۶}

در مصباح المنیر آمده است: «فرزند صغیر انسان را کودک(طفل) می نامند. این لفظ بر فرزند مذکر(پسر) و مؤنث(دختر) و نیز جمع آنها(فرزندان) اطلاق می گردد و تا زمانی که به سن تمیز نرسیده است، او را طفل صغیر می نامند.»^۷

۱- لغت نامه دهخدا.

۲- فرهنگ فارسی معین.

۳- فرهنگ عمید.

۴- abadis.ir

۵- انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج ۶، ص ۵۹۸۹.

۶- ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۱، ص ۴۰۱.

۷- فیومی، مصباح المنیر، ص ۳۷۴.

دوران کودکی

آغاز دوران کودکی از دیدگاه قرآن زمان انعقاد نطفه است.^۱ علما و فقهای اسلامی، دوره های مرتبط با کودکی را به سه دوره تقسیم کرده اند، ولادت تا هفت سالگی، از هفت سالگی تا ظهور بلوغ، از سن بلوغ به بعد.^۲

روانشناسان نیز دوره های تربیت را شامل دوره کودکی اول از تولد تا شش سالگی و دوره دوم کودکی از شش سالگی تا دوازده سالگی و دوره ی نوجوانی از دوازده سالگی تا هجده سالگی می دانند.^۳ به طور کلی، دوره کودکی بعد از سنین نوزادی انسان شروع می شود و تا رسیدن فرد به سن قانونی که تعریف جهانی آن هجده سالگی است، می باشد.^۴

رشد شخصیت کودک

کودکان از لحاظ جسمی، ذهنی و احساسی در حال رشد هستند و شخصیت کودک در دو سال اول زندگی او شکل می گیرد. همانطور که بدن کودک غذا لازم دارد، جان کودک نیز باید تغذیه شود. رشد متعادل و طبیعی بدن کودک در اثر تغذیه سالم است، رشد کامل جان کودک نیک از راه تغذیه صحیح تربیتی و پرورش هاس سالم روانی تأمین می شود.^۵ همانطور که در قرآن آمده است: «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ».^۶

احساسات کودک نیز قبل از عقل او ظهور می کند، در تمام جهان اطفال را پس از شش سالگی به دبستان می برند و از آن موقع هست که تدریجاً شکوفه های عقلی باز می شود، در حالی که احساسات خیلی پیشتر از فعالیت خود را آغاز کرده است. کودک در موقعی که هنوز مسائل علمی و استدلالی را درک نمی کند، مطالب عاطفی را می فهمد. خشونت و تندی، ملایمت و نرمی، نوازش و مهربانی،

۱- حج، آیه ۵.

۲- رضایی اصفهانی، قرآن و تربیت اجتماعی کودک، ص ۳۶، به نقل از: بجنوردی، محمد موسوی، مجموعه مقالات فقهی، حقوقی، اجتماعی.

۳- رضایی اصفهانی، همان، به نقل از حیدری، معسعود، رضانی، فاطمه، روش های اجتماعی کودک بر اساس قرآن و نهج البلاغه.

۴- <https://hamito.co>.

۵- فلسفی، کودکی از نظر وراثت و تربیت، ج ۱، ص ۲۲۱.

۶- عبس، آیه ۲۴.

احترام یا بی اعتنائی، همه در کودک مؤثر است. پی ریزی خلیقیات پسندیده یا ناپسند مربوط به همین دوره است و رهبری صحیح این دوره بر عهده پدر و مادر است.^۱

پس برای روند رو به رشد تربیت، وظیفه ی عاطفی و انسانی به ما حکم می کند که در انجام این امر مهم از مطالعه و مشاوره با صاحب نظران رشته روانشناسی کودک و استفاده از تجارب دیگران غفلت نشود، همانطور که حضرت علی(ع) می فرمایند: «خیر ما ورث الا باء الا بناء الادب؛ بهترین چیزی که پدران برای فرزندان به ارث می گذارند، ادب است.»^۲

ویژگی های رفتاری کودک دوسال

کودک دوسال به راحتی و با صفا و آرامش آنچه را به او گفته شود، قبول می کند، در حالی که در هجده ماهگی لجاجت و سرسختی دارد، به عبارت دیگر منفی گرایی دارد. اگر مادر این اصل مهم را بداند، در مقابل سرسختی و لجاجت کودک هجده ماهه خود نگران نخواهد بود و صبر خواهد کرد تا سن او به دوسالگی برسد و از حرف شنوی و رفتار پسندیده ی کودک لذت خواهد برد. او آمادگی برای یادگیری دارد. بنابراین موقع یاد دادن مادر و یادگرفتن کودک باید زمانی باشد که کودک آمادگی داشته باشد.^۳ می خواهد کارها به طریقی که خودش می خواهد، انجام دهد، باشد، پرسش چرا و چه را شروع می کند، دوست دارد کمک کند.^۴

دوران تعادل را سپری می کند و بسیار مطیع و فرمانبردار هست.^۵

در سن دو و نیم سالگی تمام حرکات و خواسته های کودک آمرانه است، مادران باید بدانند که رفتار کودک در سن دو و نیم سالگی با مادر خود بدترین و بهترین رفتار است. او کاملاً مادر خود را دوست دارد و از طرف دیگر رفتار او تند و آمرانه است. انتخاب دلخواه او متعدد است، هم می خواهد و هم نمی خواهد. اگر مادر از کودک بپرسد: «آیا سیب می خواهی؟ می گوید بله! ولی موقعی که مادر می

۱- فلسفی، کودک از نظر وراثت و تربیت، ج ۱، ص ۲۱۸.

۲- التمیمی الآمدی، گزیده غررالحکم و دررالکلم، ج ۱، ص ۵۰، حدیث ۲۵۰.

۳- فیض، رفتارمان با کودک من، ص ۴.

۴- دانک دینک میر، گری د. مک کی، چیمیزاس دینک میر، مترجم: رئیس دانا، مجید، والدین و کودکان زیر شش سال، ص ۴۰.

۵- فرانسیس ایلک، لوئیس باشل آمس، سیدنی بیکر، ترجمه قراچه داغی، مهدی، رفتار کودک، ص ۳۹.

دارد.^۱ همانطور که حدیث داریم، رسول خدا(ص) همه روزه دست محبت بر سر فرزندان و نوادگان خود می کشیدند.^۲

۴- حسادت کودک دوسال نسبت به نوزاد جدید

حسادت در دوران کودکی یکی مسأله طبیعی است ولی این حس باید به شکل طبیعی رشد پیدا کند و به حس رقابت مثبت تبدیل شود. پدر و مادر باید بدانند که برخورد بین کودکان یک خانواده تا حدی طبیعی است و باید قسمتی از آن را جزء اعمال و رفتار روزمره ی طبیعی کودکان دانست.^۳ بچه بزرگتر را هم برای کمک به نوزاد درگیر کنید، بگذارید کارهایی را که مناسب سنش است، انجام دهد. پوشک یا شیشه شیرنوزاد را بیاورد. بچه ی حسود ممکن است پرخاشگر شود و خود را کتک بزند، پس نباید او را با نوزاد تنها گذاشت. در بعضی مواقع ممکن است، موقعی که مادر نوزاد جدید را شیر می دهد، کودک بزرگتر ناله و گریه کند، عصبانی شود، چیزی را پرت کند، اگر چنین واکنش هایی در کودک بزرگتر به وجود آمد، پدر و مادر باید به چنین کودکی بیشتر توجه کنند و رفتارشان را با او مانند قبل از تولد نوزاد جدید باشد.

پس اگر به طرف کودک چیزی پرتاب کرد، مادر باید بگوید: «ما همه تو را دوست داریم ولی چون این کودک کوچولو است، باید مواظبش باشیم.» پس نباید کودک را سرزنش کرد، چون حس رقابت و حسادت او بیشتر می شود. شدت حسادت کودکان به نوزاد شیرخوار در سنین کمتر از پنج سالگی به حداکثر خود می رسد. زیرا کودک در این سن، هنوز وابسته به پدر و مادر است.^۴ پیامبر(ص) می فرمایند: «خداوند دوست دارد که بین فرزندان به عدالت رفتار کنید، حتی در بوسیدنشان.»^۵

۵- لجبازی کودکان دوسال

۱- مطهری، محبت نیاز اساسی کودکان، ص ۸.

۲- مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۰۴، ص ۹۹، ۷۵.

۳- فیض، رفتار من با کودک من، ص ۳۳.

۴- فیض، همان، ص ۲۴.

۵- پاینده، نهج الفصاحه، ج ۱، ص ۲۲۰.

سن لجبازی کودکان، دو الی سه سالگی است، این نوع رفتارها در کودکان دوره ای است. در سنین نوپایی مدت کوتاهی ممکن است کودک الفاظ نامناسب را استفاده و بعد رفتار دیگری را جایگزین آن کند.^۱

جلوه های رفتاری لجبازی، اینکه زمانی که خواسته ای دارند، با گریه و بهانه گیری آن را مطرح کرده و می کوشند آن را به هر صورتی به دست آورند. لجبازی ها ممکن است با کتک زدن، گاز رگفتن، پرخاشگری و دشمنی همراه باشد. لجبازی در هر دو جنس پسر و دختر وجود دارد.^۲

کودک لجبازی می کند و بدان خاطر غذا نمی خورد، پدر و مادر نباید اصرار داشته باشند که به زور غذا بخورد. گاهی مصلحت ایجاب می کند که طفل را به خود وا گذاشته، اجازه دهند به هرگونه ای که خواست جیغ بزند. از نظر علمی می گویند، پس از چندین بار امتحان کردن و موفق نشدن چنان حالتی در او خاموش می شود.^۳ درموقع خشم و لجبازی هیچ چیز سازنده تر از آن نیست که او را دریابید، ما به احساسش پی برده ایم. همینکه طفل دریابد والدین با او از در همدردی وارد شده اند، آرامش خواهد یافت. این توصیه پیامبر(ص) که فرمودند: «أَحْبَبُوا الصَّبِيَّانَ وَارْحَمُوهُمَا» کودکان را دوست بدارید و به ایشان مهر بورزید.^۴

گاهی می توان با همان کودک خردسال، با زبان کودکانه سخن گفت: « که چرا لجبازی می کند؟ چرا حرف پدر و مادرش را گوش نمی دهد؟ چه چیزی باعث ناراحتی او شده است؟ » سخن بازگو کردن مسأله باعث می شود که طفل آرامش یابد.^۵ حضرت علی(ع) می فرمایند: «مَنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ صَبًا؛ کسی که فرزند خردسال دارد باید با او رفتاری کودکانه داشته باشد.»^۶

۱- رجب زاده دزفولی، همان، ص ۳۰.

۲- قائمی، دشواریهای رفتاری کودکان، ص ۱۲۰.

۳- قائمی، همان، ص ۱۳۴.

۴- کلینی، کافی، ج ۶، ص ۴۹.

۵- قائمی، همان، ص ۱۳۳.

۶- کلینی، کافی، ج ۶، ص ۴۹، ح ۱۱۴۵۰۳.

نتیجه گیری

کودکان زمانی که به سن دوسالگی می رسند، همراه با رشد جسمی، رشد شخصیتی و رفتاری نیز دارند. همانطور که غذای جسم می خورد و رشد می کند به غذای روح نیز احتیاج دارد. پس لازم است ویژگی های او را شناخت و با او به درستی برخورد کرد. لذا مقاله حاضر با عنوان شیوه ی برخورد با ناهنجاریهای کودک دوساله، این مسئله را مورد بررسی قرار داده است و نتایج بدست آمده از آن، به شرح زیر است:

کودک دوساله زمانی که به دو و نیم سالگی می رسد، رفتارش کاملاً متفاوت است. کودک دوساله به حرف مادرش گوش می کند و کاملاً با آرامش برخورد می کند. اما وقتی به دو و نیم سالگی می رسد، در حالت بی تعادلی به سر می برد و رفتارش آمرانه می شود. بین می خواهم و نمی خواهم مردد می شود. و به طور کلی در سن دوسالگی، ترس، عصبانیت، لجبازی با او همراه می شود که اگر عکس العمل اشتباهی در برابر رفتارش صورت گیرد، در روحیه او تأثیر می گذارد و با آن روحیه بزرگ می شود. بنابراین والدین باید بدانند، اگر کودک عصبانی می شود و جیغ می کشد، این رفتار در طی دوره ی زمانی، به طور طبیعی در او وجود دارد. پس والدین باید صبر کنند تا این دوره به پایان برسد، اما همزمان می توانند روش های درست برخورد با جیغ او را هم به کار ببرند. از جمله اینکه واکنش نشان نداده و به این صورت کمتر می شود. یا اگر حسادت کرد، توجه بیشتری نسبت به او شود یا اگر ترسید، او را به محیط های ترس نبرند، چون وقتی بزرگ شد، خودش بر ترسش غلبه خواهد کرد. اما اگر بیشتر به محیط ترس برود، مضطرب می شود و ترس در وجود او نهادینه می شود و به طور کلی بر اساس روایات توصیه شده که با کودک رفتاری کودکانه باید داشت و به او محبت کرد تا از محبت اشباع شود. چون به اثبات رسیده، بسیاری از خشونت ها و بی قراری ها هم از کمبود محبت ناشی شده اند.

فهرست منابع

* قرآن کریم

- (۱) انوری، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، بی جا، ج ۲، بی نا، بی تا.
- (۲) پوراحمدی لاله، محمدرضا، آموزش صحیح تربیت کودک، تبریز، انتشارات زرقلم، چ ۸، ۱۳۹۶ ه.ش.
- (۳) پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، بی جا، نشر دنیای دانش، ج ۱، بی تا.
- (۴) دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، تهران، موسسه لغت نامه دهخدا.
- (۵) رجب زاده دزفولی، زهره، روان شناسی کودک، دزفول، سرودانا، چ ۲، ۱۳۹۷ ه.ش.
- (۶) رضایی اصفهانی، محمدعلی، قرآن و تربیت اجتماعی کودک، قم، مرکز پژوهش قرآن کریم، انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآنی، ۱۳۹۳ ه.ش.
- (۷) رخشاد، محمدحسین، در محضر بهجت، بی جا، ناشر؛ سماء، مرکز نشر آثار حضرت آیت الله العظمی بهجت (قدس سره)، ج ۱، بی تا.
- (۸) عمید، حسن، فرهنگ عمید.
- (۹) فیض، جواد، رفتار من با کودک من، تهران، انتشارات اساطیر، چ ۳، با تجدید نظر ۱۳۷۴، چاپ دیبا، ۱۳۶۶ ه.ش.
- (۱۰) فلسفی، محمدتقی، کودک از نظر وراثت و تربیت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ج ۱، چ ۱۵، ۱۳۹۴ ه.ش.
- (۱۱) قائمی، علی، دشواریهای رفتار کودکان، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چ اول، ۱۳۶۴ ه.ش.
- (۱۲) میلانی فر، بهروز، روان شناسی کودکان و نوجوانان استثنایی، تهران، قدس، چ ۶، ۱۳۶۹ ه.ش.
- (۱۳) معین، محمد، فرهنگ معین.
- (۱۴) یاسینی، میرجواد، رشد و تربیت کودک از تولد تا شش سالگی، مشهد، موسسه انتشارات راهیان سبز، چ اول، ۱۳۵۸ ه.ش.

منابع عربی

- (۱) ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۸ ق.
- (۲) تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، گزیده غررالحکم و دررالکلم، ج ۱.

- (۳) فیومی، احمد بن محمد، مصباح المنیر، قم، دارالهجره، ۱۴۱۴ ق.
- (۴) کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۸، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ ه.ش.
- (۵) محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱۰، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۳ ه.ش.
- (۶) مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۱۱۰، بیروت، موسسه الوفاء، ۱۴۰۴ ق.

منابع انگلیسی

- (۱) دان دینک میر، گری د. مک کی، جیمزاس دینک میر، والدین و کودکان زیر ۶ سال، مترجم: مجید رئیس دانا، تهران، انتشارات رشد، چ ۳، ۱۳۸۷ ه.ش.
- (۲) فرانسس ایلگ، لوئیس باتس آمس، سیدنی بیکر، رفتار کودک از تولد تا ۹ سالگی، مترجم: مهدی قراچه داغی، انتشارات شباهنگ، بی جا، بی تا.

فهرست مقالات

- (۱) مطهری، محمدرضا، محبت نیاز اساسی کودکان، مقاله پیام زن، ش ۱۱۹، ص ۶۵-۶۲، انتشارات پیام زن، ۱۳۸۰ ه.ش.

منابع الکترونیک

- (۱) Abadis.ir
- (۲) <https://hamito.co>